

STAND VAN HET BRONNENMATERIAAL
inzake Gemeenteraads-, Provincieraads- en wetgevende
verkiezingen voor de provincie Oost-Vlaanderen
(ca. 1830-1970)

door

Karine DE WINTER

Bij de samenstelling van onze licentiaatsverhandeling die zich toespitste op de ontleding van de politieke strijd in het arrondissement Aalst tussen 1830 en 1940, werden wij geconfronteerd met het probleem van bronnen-onderzoek en -analyse¹.

De grote moeilijkheid was het opsporen van de diverse verkiezingsuitslagen: de analyse van kranten van uiteenlopende strekking (± 14 dagen voor en 14 dagen na de verkiezingen) leverde slechts gedeeltelijke resultaten van de parlementsverkiezingen op en de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen voor zeer kleine lokaliteiten worden er bijna nooit vermeld. De enige valabele oplossing bestond erin de officiële processen-verbaal op te zoeken.

Noch het archiefrestant in het arrondissementscommissariaat, noch het restant in de diverse gemeentehuizen bevatten hieromtrent echter voldoende informatie. De toestand is echt rampzalig: zeer veel is verdwenen, vernietigd, verbrand...

Voor de historicus en het historisch onderzoek blijft dit een weinig hoopgevende realiteit.

Het archief van het arrondissementscommissariaat van het arrondissement Aalst, Esplanadestraat Aalst, bevat vrij veel informatie over de 81 gemeenten. Het materiaal is zeer goed geclasseerd: per gemeente werd een afzonderlijk dossier aangelegd.

Bij een brand in 1944 zijn veel documenten verloren gegaan, zodat de meeste informatie enkel de periode na de tweede wereldoorlog bestrijkt. Bovendien treft het niet zo zeer verkiezingsuitslagen, maar vooral randinformatie.

Het archief van het provinciebestuur — meer bepaald de 2de afdeling — bleek het aangewezen onderzoeksterrein en de *ultima ratio*. Als overkoepelende bestuurskring van de diverse gemeenten viel te verwachten dat deze verzameling de meeste informatie zou bevatten. Dit immens fonds, bewaard in het Rijksarchief te Beveren-Waas, maakte het ons mogelijk onze studie uit te werken.

Daar onze zoektocht inspirerend kan zijn voor analogo onderzoek over

(1) Politieke strijd en instabiliteit in het arrondissement Aalst, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent, 1983 (Promotor: Prof. Dr. R. VAN EENOO).

andere arrondissementen of voor degene die studies op gemeentelijk vlak opzetten, laten we hier een overzicht van het bestand volgen.

1) Gemeenteraadsverkiezingen

a) Bij een herclassering van de tweede afdeling zijn een aantal belangrijke registers te voorschijn gekomen :

- R/62/2 en R/159 geven de samenstelling van de gemeenteraden van ± 1820 tot 1836 ;
- R/141/1 en R/160/4 bevatten de constellatie van de gemeenteraad van 1836 tot 1844 (/160/4 is per distrikt opgesteld, R/141/4 voor de hele provincie);
- R/179/1-9 (5 delen, 4 dubbels) maken een reconstructie mogelijk van de gemeenteraden van alle dorpen en steden van de provincie Oostvlaanderen van 1836 tot 1895.

In deze registers worden de burgemeester, schepenen en raadsleden vermeld ; van de voornaam zijn soms enkel de initialen weergegeven, zodat er wel wat voorzichtigheid geboden is.

Daarbij wordt aangegeven hoeveel stemmen er uitgebracht werden, hoeveel de diverse kandidaten effectief behaalden, hun eerste en laatste benoeming, de dag waarop zij moesten aftreden en een ruimte voorzien voor eventuele opmerkingen. Soms wordt het beroep vermeld. Bij de verkiezing van 1857 staat ook het aantal ingeschreven kiezers. Vanaf 1878 wordt de politieke strekking van de diverse personen opgegeven, weliswaar niet voor steden, maar dat is dan gemakkelijk in de kranten terug te vinden.

- De samenstelling van de gemeenteraad van 1895 tot vandaag kan teruggevonden worden via dossiers op het Provinciebestuur, Gouvernmentstraat 1, Gent (2de afdeling, 2de verdieping).

Aan de hand van beide grote fondsen is het dus mogelijk een bijna volledige reconstructie te maken van de gemeenteraden en van de ambts-termijnen van burgemeesters, schepenen en raadsleden vanaf 1820.

Verder ontdekten we in Beveren-Waas nog een register (R/66/1) dat de politieke gezindheid van de diverse burgemeesters, schepenen, assessoren, gemeentesecretarissen en gemeenteontvangers bij de regimewisseling in 1830 bevat. Naast hun naam, geboortedatum en -plaats, functie, vroegere functie, beroep, dag van indiensttreding, kregen we de vermelding van hun politieke opinie en hun gedrag.

b) Het Fonds Provinciaal Archief, periode 1830-1850 en periode 1851-1870 bevat daarnaast nog heel wat kiezerslijsten en verslagen van arrondissementscommissarissen waarin belangrijke achtergrondinformatie kan teruggevonden worden m.b.t. de diverse mandatarissen.

c) De processen-verbaal, die niet alleen de verkozenen maar ook de volledige officiële uitslag weergeven, zijn voor deze tijdspanne omzeggens volledig verdwenen. Vooral het materiaal m.b.t. de periode 1851-1870 is erg getroffen geweest; dat voor de periode 1872-1893 is ongeveer voor $\frac{3}{4}$ bewaard gebleven. De nummers zijn mits wat zoekwerk terug te vinden in de inventaris van de 2de afdeling, (deze neemt een aanvang in 1870; voordien bestond de onderverdeling in afdelingen niet).

Voor de periode na 1893 zijn processen-verbaal vrijwel volledig aanwezig. Dat is echter niet het geval voor verkiezingen waarvan de dossiers in de „réclamations” terecht kwamen. Deze bundels zijn grotendeels verdwenen.

De reeks in Beveren-Waas loopt door tot in 1964. Er is schriftelijke toestemming van de gouverneur nodig voor de consultatie van de bronnen die jonger zijn dan 100 jaar.

De processen-verbaal bevatten de volledige uitslagen, het aantal opgekomen kiezers, de voorstellingslijsten van de kandidaten (peetjeslijsten) en vaak nog allerlei andere informatie die voor die verkiezing van belang was, (o.a. wantoestanden, onregelmatigheden, uittreksels uit de burgerlijke stand, enz.).

De politieke strekking van de kandidaten wordt er niet in vermeld. Om dit te weten te komen beschikt men over beperkte informatie in register R/179/9 (1878-1895), de aanduidingen in bepaalde verslagen van arrondissementscommissarissen (periode 1830-1870), en vooral de krant.

Bij de verkiezingen van kleine gemeenten blijft het toewijzen van een bepaalde ideologische strekking een delicaat probleem. Meestal stak er weinig partij-ideologie achter. De strijd beperkte zich tot twisten onder lokale belangengroepen.

Om de verhouding van de ingeschreven kiezers t.o.v. de bevolking voor de periode na 1895 te berekenen, zijn er in het Fonds Provinciaal Archief, 2de afdeling, een reeks dossiers aanwezig, geclasseerd onder de titel „Statistiek”.

De cijfers met de kiesgerechtigden e.d. van vóór 1893 hebben wij voornamelijk geraadpleegd in het „Nationaal Instituut voor Statistiek”, Leuvense weg 44 te Brussel en in het „Seminarie Geschiedenis van de Nieuwste Tijden” Rijksuniversiteit Gent. Hiervoor consulteerden wij verschillende bronnen, nl.:

- Almanach Royal
- Pasinomie ou collection complète des lois, décrets, arrêtés et règlements généraux, Brussel, jaarlijks vanaf 1833
- Moniteur Belge, vanaf 1831
- Wegwijzer van de stad Gent
- Exposé de la situation de la province de la Flandre Orientale
- Exposé de la situation du Royaume, publié par le gouvernement, vier afleveringen : 1841-1850
1851-1860
1861-1875
1876-1900

- Documents statistiques de la Belgique - Statistisch jaarboek van België, jaarlijks vanaf 1872
- Statistique de la Belgique, relevé décennal 1831-1840, mouvement de l'état-civil de 1840, publiée par le ministère de l'Intérieur, Brussel, 1842
- Mémorial administratif de la Flandre Orientale, jaarlijks vanaf 1830 (dit hebben wij geraadpleegd in het Provinciebestuur, Gouvernementstraat 1, 9000 Gent).

Het bestaan van een aantal kiezerslijsten in dezelfde 2de afdeling van het Provinciaal Archief dient hier nog gereleveerd. Zo bevatten dossier 4125 (verkiezing 1872) en dossier 4717 (verkiezing 1878) zeer veel kiezerslijsten.

Verder valt ook nog een volledige reeks van 1892-1893 te vermelden (dossier 6080-6080 bis 6081-6082 voor heel de provincie).

Het archief in Beveren-Waas bevat verder nog veel informatie die op lokaal vlak meestal verdwenen is, maar waarvan de afspiegeling gemakkelijk consulteerbaar is.

Verder zullen we nog wijzen op het documentatiecentrum van de Oost-Oudburg, Begijnhof, Sint-Amandsberg, o.l.v. Dr. M. Gijsseleinck. Deze bibliotheek bevat interessant heem- en volkskundig materiaal.

2) *De provincieraadsverkiezingen*

De processen-verbaal voor de periode van 1895 tot 1971 zijn omzeggens volledig aanwezig in Beveren-Waas en in het Fonds Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, 2de afdeling. Zij bevatten dezelfde gegevens als de P.V.'s van de gemeenteraadsverkiezingen. De politieke strekking wordt er niet in vermeld. Men moet dus bijkomend de kranten raadplegen. Voor wat betreft de uitslagen van vóór 1893 dient men zich voornamelijk te steunen op de uitslagen in de kranten. Er zijn enkele P.V.'s bewaard, doch de reeks is onvolledig.

3) *De wetgevende verkiezingen*

De data waarop de verkiezingen plaatsvonden, vindt men o.a. in LUYCKX, (Th.), „*Politieke geschiedenis van België*”, Brussel-A'dam, 1977, 2dln., in de „Moniteur Belge” - „Het Belgisch Staatsblad” en in „Pasinomie”.

De processen-verbaal van deze verkiezingen zijn gedeeltelijk terug te vinden in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Het zeer belangrijke Fonds Parlementsverkiezingen (Inventaire, département III, nr. 217) bevat de uitslagen van 1884 tot 1958. Voor de uitslagen van de daaraan voorafgaande tijdspanne hebben wij ons gesteund op de diverse kranten. De meeste verslagen zijn in een brand opgegaan.

Bij de kamerverkiezingen stelt zich het probleem dat men in de processen-verbaal de verkozenen niet vermeldt. Met het oog daarop kwamen wij terecht in het Ministerie van Binnenlandse Zaken, dienst verkiezings-

zaken, IIde verdieping, Leuvenseweg 1 - 1000 Brussel. Hier werd per verkiezing een dossier met allerhande informatie aangelegd. Dat is vrij goed gedocumenteerd vanaf 1894 en de noodzakelijke aanvullingen zijn er meestal in weer te vinden.

De strekking van de diverse partijen vonden wij terug in het werk van MOINE, (W.), *Verkiezingsuitslagen in België tussen 1847 en 1914*, Brussel, 1971 en DE SMET, (R.), EVALENKO, (R.) en FRAEYS, (W.), *Atlas des élections belges, 1919-1954*, 2 dln., Brussel, 1958.

Verder zijn er uiteraard ook nog de diverse resultaten in de kranten die als aanvulling kunnen dienen.

Het blijkt dus wel mogelijk om een repertorium op te stellen van alle wetgevende, provincieraads- en gemeenteraadsverkiezingen van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot 1940. Op grond van archiefmateriaal kan men de lijn vrijwel tot nu doortrekken.